

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ЗМІНИ В ЦІННІСНО-СМИСЛОВІЙ СФЕРІ: ВІКОВИЙ АСПЕКТ

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON CHANGES IN THE VALUE AND MEANING SPHERE: AN AGE ASPECT

У статті розглядається питання змін у ціннісно-смысловій сфері особистості під впливом вітальної загрози, викликані коронавірусною хворобою COVID-19, в осіб різної вікової категорії. Ціннісне смислове поле є стрижневим компонентом психології особистості та багаторівневою динамічною системою. Система є відносно стабільною, але змінюється під впливом зовнішніх (соціальних) і внутрішніх (розвиток особистості) факторів.

Дослідження змін у ціннісній сфері респондентів різного віку показало, що в осіб молодого віку зросла потреба в нових враженнях, новинах, активностях; в осіб середнього віку особливого значення набула безпечність життя; в осіб похилого віку зросла потреба у сприянні благополуччю близьких людей, піклуванні про них.

Аналіз трансформацій, які відбулися в ціннісно-смысловій сфері осіб різного віку, показав, що найбільші зміни спостерігаються в осіб молодого віку, найменші – в осіб похилого віку. Життєві прагнення молодих людей стали більш конкретними, менш глобальними. Вони відчували зниження інтересу до життя, знесилення, втрату сенсу, переоцінили здатність керувати власним життям, наявність певних обмежень, які пов'язані з об'єктивними змінами в суспільстві, природі, станом здоров'я тощо. Особи середнього віку усвідомили неможливість контролювати всі події власного життя, набули фаталістичних поглядів на буття. В осіб похилого віку суттєвих змін не відбулося.

Обставини пандемії COVID-19 призвели до вимушеної переоцінки особистісного ціннісно-смысового поля та системи особистих пріоритетів. У цьому контексті люди переосмислюють цінність життя та здоров'я. Через це саморегуляція психоемоційної сфери особистості стає важливим завданням, спрямованим на збереження стійкості та психічного здоров'я особистості, адже лише в такому стані можна повноцінно функціонувати в соціальних умовах.

Ключові слова: ціннісно-смыслова сфера, зміни, віковий аспект, пандемія, карантин, вітальна загроза, COVID-19.

The article deals with the issue of changes in the value-semantic sphere of personality under the influence of the vital threat caused by the coronavirus disease COVID-19 in people of different age categories. The value semantic field is a core component of personality psychology and is a multilevel dynamic system. The system is relatively stable, but changes under the influence of external (social) and internal (personal development) factors.

The study of changes in the value sphere of respondents of different ages showed that young people have an increased need for new impressions, news, activities; middle-aged people have a special importance of life safety; elderly people have an increased need to promote the well-being of loved ones, to take care of them.

The analysis of transformations that took place in the value-semantic sphere of people of different ages showed that the greatest changes are observed in young people, the least – in the elderly. Life aspirations of young people have become more specific, less global. They felt a decrease in interest in life, exhaustion, loss of meaning, overestimated the ability to manage their own lives, the presence of certain limitations associated with objective changes in society, nature, health, etc. Middle-aged people realized the inability to control all the events of their own lives, acquired fatalistic views on events. There have been no significant changes in the elderly.

The circumstances of the COVID-19 pandemic have led to a forced reassessment of the personal value-semantic field and the system of personal priorities. In this context, people are rethinking the value of life and health. Because of this, self-regulation of the psycho-emotional sphere of the individual becomes an important task aimed at maintaining the stability and mental health of the individual, because only in this state it is possible to fully function in social conditions.

Key words: value-semantic sphere, changes, age aspect, pandemic, quarantine, vital threat, COVID-19.

УДК 159.923

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.42.8>

Казакова Є.С.

ад'юнкту ад'юнктури, навчально-наукової лабораторії екстремальної та кризової психології науково-дослідного центру Національний університет цивільного захисту України

Події останніх трьох років принесли чимало змін не лише у повсякденне життя українців, а й у повсякденне життя людей у всьому світі. Основна причина цього – обмеження, які наклала глобальна пандемія COVID-19.

Обмеження під час пандемії торкаються не лише тих, хто хворіє та на певний час позбавлений можливості спілкуватися, дотримуючись усіх карантинних норм, а й молоді, яка змушена була перейти на дистанційні форми роботи та навчання. Також через “окремі компанії” деякі співробітники працюють вдома або змушені піти у відпустку [4, с. 22-24].

Пандемія кардинально змінила звичний спосіб життя людей, тому найближчим часом основною сферою спілкування будуть найактуальніші та хвилюючі питання сьогодення, а саме безпека та здоров'я. Коли ми говоримо про безпеку, то в основному маємо на увазі безпеку особистого простору. Ми вважаємо, що важливість здоров'я полягає в тому, що люди будуть споживати більш свідомо та приділяти більше уваги власному самопочуттю, фізичному та психічному здоров'ю в цілому [18].

Під час карантинних заходів психічний стан населення значно погіршився. Сучасна реаль-

ність є причиною тривожності та страху за життя у населення, і, незважаючи на пом'якшення обмежень, багато людей все ще відчувають стрес і тривогу через необхідність повернутися в офіс і боятися їздити в громадському транспорті. Більшість людей стикається з дезадаптацією – порушенням здатності адаптуватися до умов життя, насамперед втратою здатності адаптуватися до умов соціального середовища. У більш широкому сенсі це існуюча форма засобів до існування із зовнішнім середовищем [8, с. 19].

Згідно з висновками багатьох вчених, криза, пов'язана з пандемією COVID-19, внесла серйозні корективи в наше життя. Змінилися норми, правила та індивідуальні потреби. На третьому році змінюється сама особистість, яка звикла жити в суспільно встановлених умовах. Ось чому пандемія як криза стала людською динамікою, можливістю зрозуміти нові реалії та нового нас, що вимагає від нас зміни свідомості та усвідомлення необхідності змін. Як і раніше, цього більше не буде, оскільки стара форма не працює в новому вимірі [6, с. 27].

Поки що про те, як пандемія впливає і впливатиме на майбутнє людського життя триває. Проте вже частково деякі цікаві дані з різних частин світу про реакцію самих людей на коронавірусну хворобу опубліковані. Важливо відзначити, що кожна культурна схема (національність) має свої особливості [5, с. 29-31].

Значною для стану психічного здоров'я виявилася соціальна складова. Так, наприклад, психічне здоров'я людей старшого віку було краще, ніж у інших. Можливо тому, що ми намагаємося приділити більше уваги близьким літнього віку, показати їм, що ми не байдужі до їхніх проблем, що вони нам потрібні й як ми тепло до них ставимося.

Натомість у дітей, які відчувають себе самотніми, частіше проявляється тривога та депресія. У них можуть спостерігатися апатія, труднощі з концентрацією уваги, порушення сну тощо. Крім того, під час пандемії збільшився рівень сімейного насильства та ризик суїциду [16]. Протягом 14-90 днів після діагнозу COVID-19 уперше діагностують психічний розлад у 5,8% випадків: тривожний розлад – 4,7%, безсоння – 1,9%, депресивний розлад – 1,7% тощо. Крім того встановлено, що люди із психічними розладами на 65,0% більше ризикують захворіти на COVID-19, ніж інші [18].

У ході людського існування так вже склалось, що особистості завжди було важливо, щоб життя було наповнене якимось сенсом, мало орієнтир і вважалось унікальним. Ціннісно-сміслові поле, на думку авторів Ю. В. Чапрака і Г. В. Чжунке, дозволяють людині осягнути обмеженість життя, водночас дарують відчуття емоційної насичено-

сті, спонукають цінувати кожен мить життя [12, с. 100-102].

Ціннісні орієнтації особистості є першим і найбільш вивченим психологічним механізмом ціннісної підсистеми в ціннісно-смісловій сфері. Ананьев Б.Г. писав, що ціннісна орієнтація – одна з характеристик особистості. Тобто увага особистості до певних освітніх чи професійних уподобань, інтересів, друзів визначається ціннісною орієнтацією [1, с. 288].

Цінності реалізуються через ціннісні орієнтації особистості, що дає нам право вважати, що ціннісні орієнтації є психологічним механізмом цінностей і мають всі властивості психологічних механізмів. Ціннісні орієнтації спрямовують людину на досягнення більш вагомих та важливих цілей особистості, її потенціальних можливостей, що забезпечує прогрес росту та розвиток особистості. Цінності визначають відносини людини з самим собою і зовнішнім світом, особливо з іншими людьми в його власному процесі. Норми, стандарти та ідеали поведінки, які забезпечить життєдіяльність людини, що розвивається, залежить від культурного і духовного розвитку суспільства, в якому формується особистість. Тож сьогодні ми часто бачимо, що норми та правила нашого покоління, поняття “головне в житті” принципово відрізняються від поглядів старших поколінь, інших тощо [9, с. 20].

У віковій психології молодість характеризується періодом формування стійкої системи цінностей, самовідчуття і соціального статусу людини. У юності дозрівають пізнавальні та особистісні передумови світогляду. І від того, як буде відбуватися цей процес, залежить, наскільки світогляд правильно і глибоко відображає об'єктивний світ, істинний він чи хибний, наука чи релігія, матеріалізм чи ідеалізм, прогрес чи реакція, оптимізм чи песимізм, наскільки людина зможе визначити його соціальну орієнтацію. У підлітковому віці визрівають когнітивні та особистісні передумови світогляду. І від того, як буде відбуватися цей процес, залежить, наскільки світогляд правильно і глибоко відображає об'єктивний світ, істинний він чи хибний, наука чи релігія, матеріалізм чи ідеалізм, прогрес чи реакція, оптимізм чи песимізм, наскільки людина може визначити його соціальну спрямованість [10, с. 447-450].

Важливим чинником соціалізації є формування ціннісних орієнтацій особистості, за допомогою яких особистість стає членом суспільства в усій повноті соціальних взаємин. Система особистісних цінностей формується у процесі практичного опанування індивідом змісту суспільних цінностей які опановуються у здобутках матеріальної та духовної культури. Для особистісних цінностей властива висока усвідомленість, тобто вони

формується у свідомості у вигляді ціннісних орієнтацій та являються важливим механізмом соціальної регуляції взаємовідносин між суб'єктивним доквіллям та поведінкою окремого індивіда [2, с. 49-53].

Ціннісна орієнтація відділяє важливе і необхідне в людині від неважливого. Вони є предметом вивчення багатьох гуманітарних і соціальних наук: філософії, соціології, психології та педагогіки. Ціннісні орієнтації є невід'ємною частиною складної структури ставлення особистості до умов свого існування і діяльності, свідомо і поведінково пов'язаних в цілісне суспільство, групу, індивіда. Наявність стійкої ціннісної орієнтації характеризує його особистісну зрілість як загальний показник рівня духовного розвитку. Ціннісні орієнтації є важливою частиною структури особистості, в основі якої лежать елементи мотивації, пізнання, емоцій та оцінки. За своєю природою вони є гнучкими та вільно обраними, і як такі враховують інтереси та потреби особистості, зв'язок між особою та суспільством, інститути соціалізації, культура, цінності [16].

Ціннісні орієнтації виражаються і розкриваються в оцінці себе, інших, життєвого середовища, конструюванні життєвих ситуацій, прийнятті рішень у конфліктних ситуаціях, пошуку вміння виходити зі складних ситуацій. Проблемна їх здатність визначати загальні лінії поведінки в умовах існування та морального вибору через здатність встановлювати та змінювати домінуючі чинники у власному житті [13].

Ціннісні орієнтації систематизують інтереси і потреби, визначаючи одні з них як більш значущі для індивіда, інші – як менш значимі. Зумовлюючи напрямок потреб і інтересів, ціннісні орієнтації детермінують всю мотиваційну систему особистості і її спрямованість. Тому ціннісні орієнтації виступають найважливішим чинником, який регулює, детермінує мотивацію поведінки, що зрештою визначає цілісність особистості. Як відзначає Шорохова О. В. “цілісність особистості, її стійкість в соціальному плані є стійкістю її ціннісних орієнтацій, довкола яких групуються установки особистості, її інтереси” [13].

Ціннісна орієнтація діє як свідомо, так і підсвідомо, визначаючи спрямованість вольових зусиль, уваги, інтелекту. Багато дослідників зазначали, що основна функція ціннісних орієнтацій полягає в регуляції поведінки людей. Особистість активно включена в систему суспільних відносин, а ціннісні орієнтації визначають типи поведінки та діяльності [3, с. 40-45]. Цінності визначають цілі діяльності та способи їх досягнення: зміст цінностей індивіда залежить від того, як він бачить ту чи іншу ситуацію, які завдання ставить перед собою, який напрямок дій обрав. Таким чином

можна сказати, що ціннісна орієнтація – це динамічна, ієрархічна система цінностей, яка постійно розвивається і відображає ціннісні орієнтації, вироблені у взаємодії особистості та суспільства [5, с. 29-37].

Формування ціннісних орієнтацій особистості відбувається під впливом суспільства; через засвоєння суспільних цінностей. Це відбувається кількома шляхами:

1. Первинна соціалізація в сім'ї, коли дитина вибирає цінності свого безпосереднього оточення.

2. Соціально організована система виховання – дошкільні заклади, школа, навчальні, культурні заклади, система ідеологічного впливу.

3. Вплив різних формальних та неформальних груп, насамперед оточення однолітків чиї цінності можуть відрізнитися від суспільних та сімейних.

4. Власний досвід, коли людина “випробовує” засвоєні ціннісні орієнтації на їх відповідність своїй індивідуальній визначеності [7, с. 147- 153].

Аналізуючи результати наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних дослідників, можна зробити висновок, що розвиток особистості не припиняється з віком, а триває все життя [11, с. 30]. І особливе місце в цьому процесі займає її громадська діяльність, суспільно корисна, творча, професійна діяльність, прагнення до самореалізації та самовираження. Для людей на цьому етапі життя важливою стає можливість передавати особистий життєвий досвід, задовольняти потреби в спілкуванні, підтримувати соціальні зв'язки та відчувати, що вони означають для своїх близьких і суспільства в цілому. Багато вчених підкреслюють, що “криза старіння” пов'язана з нездатністю прийняти нову ідентичність, звуженням ціннісних орієнтацій, звуженням кола соціальних зв'язків, нездатністю задовольнити потреби професійної діяльності та себе [8, с. 93-100].

Особисті життєві цінності відіграють важливу роль у підтримці соціальної активності людей похилого віку [11, с. 30].

Соціокультурна трансформація, яка зараз відбувається в Україні, дає змогу науково досліджувати зміни цінностей, які відбуваються на рівні суспільства в цілому та всередині окремих соціальних груп, наприклад, студентства. Ціннісна динаміка є не лише індикатором, а й потужним фактором політичних, економічних, моральних, соціокультурних та інших змін. Ціннісні орієнтації є однією з найважливіших форм у структурі свідомості та самосвідомості людини, вони певною мірою визначають її сутність. як індивідуальна характеристика. Такі характеристики значною мірою зумовлені системою цінностей

конкретного індивіда, яка представлена спектром орієнтацій, які він представляє за змістом, спрямованістю та психологічною вагою [14, с. 181-184].

Не менш важливий момент визначає психологічна значущість системи цінностей, яка полягає в її відповідності конкретним історичним, соціально-політичним та ідеологічним умовам, за яких у суспільстві в цілому та в кожній особистості формується певна система ціннісних орієнтацій. Зазначені моменти є особливо важливими для побудови освітньої концепції та виховання молодого покоління, особливо системи ціннісних орієнтацій як факторів, що визначають процес формування особистості молодого громадянина. Дослідження проблем особистості та ціннісних орієнтацій зумовлені суспільними змінами, під час яких система цінностей особистості зазнала істотних змін. Поряд з очевидним впливом суспільства на процес формування цінностей пропонується розглядати його як індивідуальну форму, яка має комплексний характер і займає одне з найважливіших місць у структурі особистості [14, с. 181-184].

Ціннісна орієнтація вважається соціально зумовленою і закріпленою в психіці особистості і являє собою спрямованість особистості на цілі та способи дій. Ціннісна орієнтація відображає ставлення людини до суспільних реалій, рішень, широкі мотиви її дій. Основою вивчення причин виникнення ціннісних орієнтацій є ціннісний підхід, відповідно до якого всі явища навколишнього світу (включаючи поведінку людини) є цінностями, тобто відображаються у свідомості особистості з цього моменту. Враховуючи їх здатність задовольняти його потреби та інтереси. У кожного своя система цінностей, побудована певним чином. Однак особиста система цінностей настільки

велика, що особиста свідомість відображає суспільну свідомість [11, с. 30].

Для реалізації мети дослідження – вивчення особливостей трансформації ціннісно-сміслової сфери в умовах пандемії COVID-19 у різних категоріях респондентів, була сформована вибірка з 142 осіб, які були поділені на три групи за віком (1 група віком від 24 до 40 років, кількістю 58 осіб; 2 група віком від 41 до 59 років, кількістю 53 особи; 3 група віком від 60 до 75 років, кількістю 31 особа).

Дослідження динаміки трансформації цінностей за допомогою “Ціннісного опитувальника” Ш. Шварца у осіб різного віку відбувалося впродовж 2020-2021 років, відповідно до ситуації з коронавірусною хворобою. Математично-статистичні методи використовувалися для аналізу результатів дослідження та їх обробка здійснювалася за допомогою комп’ютерної програми SPSS for Windows 15.

Отримані результати представлено в таблицях 1–3.

Отримані результати показують, що у осіб молодого віку суттєвих перетворень зазнали дві життєві цінності: “Безпечність” ($W = 0,451$) та “Стимуляція” ($W = 0,437$), їх значущість для респондентів суттєво зросла.

На наш погляд, усвідомлення цінності безпечного для життя середовища є природним наслідком розуміння цієї групою респондентів того, що пандемія дійсно становить загрозу життю та здоров’ю людей. Молоді люди мало звертають увагу на роздуми про небезпеку, хвороби, смерть у повсякденному житті, тому що в їхніх очах все життя попереду, не має до них жодного відношення і не стосується їх. Але пандемія COVID-19 не зважає вік, вірус вражає кожного, і загроза реальна для людей будь-якого віку. Цим ми пояснюємо зростаючу важливість безпеки життя.

Таблиця 1

Показники динаміки трансформації цінностей у осіб молодого віку (24–40 років) (середній ранг)

Тип цінностей	1 вимір (березень-квітень 2020 р.) (n=58)	2 вимір (жовтень 2020 р.) (n=58)	3 вимір (травень 2021 р.) (n=58)	χ^2_r	W
Конформність	7,35	6,62	6,39	17,748	0,153
Традиції	6,22	6,46	5,59	12,528	0,108
Доброта	5,36	5,11	4,48	13,224	0,114
Універсалізм	8,42	8,17	7,55	13,920	0,120
Самостійність	3,68	3,24	2,77	29,696	0,256
Стимуляція	4,22	3,17	2,49	50,692	0,437
Гедонізм	2,35	2,48	2,57	8,468	0,073
Досягнення	2,51	3,64	2,86	7,888	0,068
Влада	3,59	4,26	4,68	27,144	0,234
Безпечність	6,17	5,33	4,25	52,316	0,451

Примітки: W Кендала (розмір ефекту): $0,00 \leq W < 0,10$ – несуттєвий; $0,10 \leq W < 0,30$ – малий; $0,30 \leq W < 0,50$ – середній; $0,50 \leq W < 1,00$ – великий.

Таблиця 2

**Показники динаміки трансформації цінностей у осіб середнього віку (41–59 років)
(середній ранг)**

Тип цінностей	1 вимір (березень-квітень 2020 р.) (n=53)	2 вимір (жовтень 2020 р.) (n=53)	3 вимір (травень 2021 р.) (n=53)	χ^2_r	W
Конформність	4,52	4,17	3,46	27,666	0,261
Традиції	5,35	4,49	4,51	22,790	0,215
Доброта	3,74	3,28	3,22	6,572	0,062
Універсалізм	7,53	6,88	6,43	25,016	0,236
Самостійність	3,79	3,35	2,84	26,818	0,253
Стимуляція	6,47	6,53	6,17	3,710	0,035
Гедонізм	6,55	6,62	6,38	3,498	0,033
Досягнення	3,44	3,27	2,75	16,642	0,157
Влада	5,72	5,33	5,49	4,664	0,044
Безпечність	5,68	5,22	4,37	36,252	0,342

Примітки: W Кендала (розмір ефекту): $0,00 \leq W < 0,10$ – несуттєвий; $0,10 \leq W < 0,30$ – малий; $0,30 \leq W < 0,50$ – середній; $0,50 \leq W < 1,00$ – великий.

Таблиця 3

**Показники динаміки трансформації цінностей у осіб похилого віку (60–75 років)
(середній ранг)**

Тип цінностей	1 вимір (березень-квітень 2020 р.) (n=31)	2 вимір (жовтень 2020 р.) (n=31)	3 вимір (травень 2021 р.) (n=31)	χ^2_r	W
Конформність	7,36	7,51	6,43	15,686	0,253
Традиції	8,12	7,53	7,67	6,572	0,106
Доброта	4,54	3,69	3,08	21,390	0,345
Універсалізм	6,73	5,80	6,21	15,314	0,247
Самостійність	5,45	5,72	5,34	3,596	0,058
Стимуляція	7,27	7,34	7,19	1,674	0,027
Гедонізм	6,81	6,45	5,85	8,308	0,134
Досягнення	5,66	5,97	6,36	7,130	0,115
Влада	7,50	7,38	6,73	7,502	0,121
Безпечність	4,73	3,57	2,44	26,722	0,431

Примітки: W Кендала (розмір ефекту): $0,00 \leq W < 0,10$ – несуттєвий; $0,10 \leq W < 0,30$ – малий; $0,30 \leq W < 0,50$ – середній; $0,50 \leq W < 1,00$ – великий.

Молодь має великий потенціал для зростання, самовдосконалення та самореалізації. Обмеження, яких вимагає пандемія, сповільнили ці процеси. Тому респонденти все більше потребують нових вражень, новин та подій. На нашу думку, це пов'язано з великою кількістю обмежень, яких зазнають молоді люди під час пандемії: втрата звичного розпорядку дня та зменшення соціальних і фізичних контактів з іншими часто призводить до нудьги, депресії та відчуття ізоляції. Навіть послаблення суворих карантинних заходів не дає повного доступу до свободи пересування, спілкування та пересування.

У респондентів середнього віку зросла значущість цінності “Безпечність” ($W = 0,342$). По-перше, це свідчить про те, що люди цього віку мають усталені цінності, на які досить

важко вплинути. По-друге, також стали більше цінувати життя без загроз: мир, свободу, здоров'я. Ця категорія людей пережила хворобу, близьких, близьких, тому важливо поглибити розуміння того, наскільки крихким є світ, життя кожного, і як легко його можна втратити. Результатом такого розуміння може бути більш дбайливе ставлення до себе, рідних і близьких, суспільства, природи і людства в цілому.

Результати дослідження вказують, що у осіб похилого віку трансформації відбулися у зростанні цінностей “Безпечність” ($W = 0,431$) та “Доброта” ($W = 0,345$). Цей вік характеризується зростанням егоцентризму, зниженням здатності долати труднощі та когнітивних функцій, відходом від активного соціального життя. Ця група людей найбільш схильна до ризику

зараження коронавірусом, для якої характерна висока смертність. Тому ізоляція є більш суворою для їх безпеки. Наслідками можуть бути апатія, депресія, соціальна депривація, переосмислення свого життя. Респонденти все більше потребують взаємодії, яка сприяє благополуччю їхніх близьких, турботі про них і доброті. Це також стає більш важливим у безпечному середовищі.

Люди похилого віку уважніше дотримуватися всіх лікувально-профілактичних вимог і не витрачати час без потреби на вулиці, у транспорті, у торгових центрах та лікарнях. Деякі з цих людей дуже уважно ставляться до заходів безпеки і проводять багато часу, навіть відмовляючись від побачень зі своїми близькими. Іноді ці заходи зайві, але вони допомагають зменшити тривожність і страх захворіти.

Дослідження зрушень у ціннісній сфері респондентів різного віку показало, що у осіб молодого віку зросла потреба у нових враженнях, новинах, активностях; у осіб середнього віку особливого значення набула безпечність життя; у осіб похилого віку зросла потреба у сприянні благополуччю близьких людей, піклуванні про них, доброзичливій взаємодії.

Аналіз зрушень, які відбулися у сферах ціннісних смислів для різних вікових груп, показав, що найбільші зсуви були для молодих людей і найменші для людей старшого віку. Життєві прагнення молоді стали більш конкретними і менш глобальними. Вони почуваються менш зацікавленими в житті, виснажені, втрачають сенс, переоцінюють свої можливості керувати власним життям, мають певні обмеження, пов'язані з об'єктивними змінами в суспільстві, природі, здоров'ї тощо.

Люди середнього віку усвідомлюють, що не контролюють усі події свого життя, і дивляться на події фаталістично.

Значних змін у літніх людей не було. Проведене таким чином дослідження переконливо демонструє вплив пандемії COVID-19 на трансформаційні процеси, що відбуваються в різних досліджуваних категоріях ціннісних значень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Борис Герасимович Ананьев. СПб.: Питер, 2001. 288 с.
2. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості. \ Педагогіка і психологія, 2008. № 2, С. 49-57.
3. Васютинський В. О. Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства / Проблеми загальної та педагогічної психології: 36. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН Укра-

їни / За ред. С. Д. Максименка. К., 2006. Т. 8., Вип. 6, С. 40-45.

4. Долбнєва Д. В. Вплив COVID-19 на економіку країн світу. Д. В. Долбнєва. Проблеми економіки. 2020. № 1. С. 20–26.

5. Кириллова А. Ценностные ориентации в структуре интегральной индивидуальности старших школьников. *Вопросы психологии*. – 1999. – № 4. – С. 29-37.

6. Крамар Т. В., Суспільно-політичні процеси в умовах пандемії: особливості та виклики: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 16 квітня 2021 р.) / відп. ред. А. А. Кравченко. Київ : Київ. нац. торг.-екон. Ун-т, 2021. С. 27–28.

7. Малько Н.О. Ціннісні орієнтації та їх вплив на особистісний розвиток школяра. *Психологія*. – НПУ ім. М.П. Драгоманова – К.: НПУ, 1999 – Випуск 3, С. 147- 153.

8. Мотков С. О., Ціннісно-смилова сфера особистості: роль, структура та функції. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL* № 10 (20) 2018 – С. 93-101

9. Рештакова Н. О., Психічний стан населення під час пандемії COVID-19. КНП “Обласна клінічна психіатрична лікарня м. Слов'янськ” Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України ISSN 2411-1597. *МЕДСЕСТРИНСТВО*. 2020. № 3, С. 19-20.

10. Титаренко Т. Рання молодість: проблеми смислоутворення, подальше професійне й життєве самовизначення / Т. Титаренко. Основи практичної психології. К., 1999. С. 447 – 455.

11. Тюрина, В. А. Ценностные ориентации/ В. А. Тюрина, Е. Д. Научитель – К.: ООО “Междунар. фин. агентство”, 1998. 30 с.

12. Чаплак Я. В., Сенс життя як орієнтир на життєвому шляху людини / Ян Васильович Чаплак, Галина Василівна Чуйко. *Психологічний часопис*. – 2017. № 1 (5). С. 100-111.

13. Чепелева Н.В. Формування професійної культури майбутніх практичних психологів. *Методи підготовки фахівців до професійного спілкування*. – Черкаси, 1997.

14. Щєпова Д. Р., Ціннісні орієнтації сучасного українського студентства., Вісник Запорізького національного університету № 2(13), 2010, С. 181-184.

15. Morris C. W. *Varieties of Human Value*. – Chicago, 1996. – 231 p

16. Вплив пандемії COVID-19 та карантину на психологічний стан людини. URL: <https://gatne-rada.gov.ua/covid19-doslidzhennyaavplivu-15-43-44-23-07-2022> (дата звернення 08.09.2022)

17. Як COVID-19 впливає на психіку людей. (Дата звернення 23.09.2022). URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3357668-ak-covid19-vplivae-na-psihiku-ludej.html> (дата звернення 23.09.2022)

18. Kelly Beaver, Sarah Knibbs, Ipsos Group (multinational market research and consulting firm): “Loneliness on the increase worldwide, but an increase in local community support”. URL: <https://www.ipsos.com/en/lonelinessincrease-worldwide-increase-local-community-support> (дата звернення 30.08.2022)